

Skoleforhold i Gladsaxe i gamle dage

Af: Eva Molin, Gladsaxe Byarkiv, lokalhistorisk afdeling.

En god ide

I 1721 fik kong Frederik d. 4. en god ide. For at belønne de distrikter i landet, der var pligtige til at stille ryttere og heste til rådighed for hæren, de såkaldte rytterdistrikter, så udstedte han en lov, der sagde, at i alle rytterdistrikterne skulle der opføres skoler. Ikke fine, lærde skoler; men skoler for almindelige menneskers børn. Det ville stort set sige bønderes og husmænds børn. Da Gladsaxe var en del af Københavns Amts Rytterdistrikt, så blev Gladsaxe Rytterskole indviet i 1722.

I det hele taget var Frederik d. 4. og hans søskende meget interesserede i at børn skulle lære noget. Kongens søster hed prinsesse Sophie Hedevig. Hun ejede Frederiksdal gods, og til det gods hørte Bagsværd by. Sophie Hedevig ville ikke stå tilbage for sin bror, så i 1721 lod hun opføre en skole i Bagsværd, den såkaldte "Prinsesseskole".

Gladsaxe Rytterskole og Prinsesseskolen fik omkring 1760 følge af endnu en skole, nemlig Skolehytten i Buddinge. Skolehytten i Buddinge var, som navnet også mere end antyder, ikke just en luksusskole. Selv efter datidens forhold var den ussel. Der var en forstue, hvorfra der førte to døre: Den ene førte ind til skolestuen, og den anden førte ind til lærerens mikroskopiske lejlighed. Da læreren ved Buddinge skole oven i købet tjente mindre om året end sine kolleger i Gladsaxe og Bagsværd, så var hans job ikke misundelsesværdigt.

Foto: Buddinge Skole 15.tif

Fototekst: Buddinge Skole omkring 1895. Det eneste billede, vi har fra den ældste Buddinge Skole. Og det er godt nok ikke meget af skolen, man faktisk ser i baggrunden. Her med lærer K. Vedsmann og elever.

Skolelærerens arbejde

Skolelærerens vigtigste arbejde var, at lære eleverne bibelhistorie og Luthers katekismus. Desuden skulle de lære at skrive, stave, læse, regne og synge salmer. Siden blev fag som historie, geografi og gymnastik føjet til skemaet.

Eleverne blev i 1700- og 1800-tallet delt op i to klasser, og i hver af de to klasser var der en yderligere opdeling i to afdelinger. Børnene startede naturligt nok i 1. klasse, men de rykkede ikke automatisk op, for de kunne ikke rykke op, uden først at have bestået eksamen i de forskellige fag på deres gamle klassetrin.

For skolelærer Farre i Gladsaxe Rytterskole gav det anledning til visse problemer i 1809, fordi han sad med "den Voksne og forsømte Ungdom i 1ste Klasse", der vanskeligt kunne undværes fra husbondens arbejde alle ugens dage. De fleste af disse unge mennesker arbejdede ganske enkelt så meget i markerne, at de ikke havde haft tid til at passe deres skolegang ordentligt. Det betød, at de heller ikke var stærke i deres bibelhistorie og derfor fik de ordre til at møde særskilt i skolen to formiddage om ugen "paa det at Skolelæreren ved at paadrive deres Indenadslæsning og Christendom kan fremhjelpe dem snarest muligt til Confirmation". Først efter konfirmationen regnedes man for voksen og blev man ikke konfirmeret var det fordi man var sinke eller åndssvag. Konfirmationen var en forudsætning for, at man kunne springe soldat, men også for at man kunne få lov til at gifte sig, når den tid kom.

Børnenes hverdag

I det hele taget var det et problem til langt op i 1900-tallet, at børnene blev anset for at være god og billig arbejdskraft. I 1800-tallet gjorde man simpelthen det på landet, at man delte skoleåret i tre semestre (i nogle egne af landet holdt denne traditionelle skoleårsdeling sig langt op i 1900-tallet). 1. semester var vinterskolen, 2. semester var pløjetiden og 3. semester var sommermånederne. Børnene gik normalt i skole i seks timer i løbet af en skoledag. 1. klasse gik i skole den ene dag og 2. klasse den anden. I pløjetiden gik de mindste elever dog i skole hver eneste dag, mens alle elever over 10 år havde fri til at hjælpe i markerne. I høsttiden havde de store børn også fri, så de kunne hjælpe de voksne. Hvis børnene ikke mødte op i skolen, og der ikke var en lovlig grund, så fik forældrene eller husbonden (mange af børnene kom ud at tjene allerede i en alder af 10-12 år) en bøde. Præcis samme praksis, som man i dag overvejer at indføre i forbindelse med sigøjnerne i Helsingør. Bøden var større, hvis barnet boede hos en bonde, end hvis han boede hos en husmand, der ikke ejede så meget jord.

Foto: Rytterskolen 35.tif

Fototekst: Håndkoloreret postkort fra Rytterskolen i Gladsaxe med eleverne omkring 1902. Fra venstre ses Nilsine Henriksen; ?; ?; Helen Thygesen; Magda Hansen (søster til Baaring Hansen); Johanne; ?; ?; Jens Andersen; ?; ?; ?; Johanne Svendsen; Oskar Hansen fra Tornehøjgård; Aage Baaring Hansen f. 1896 og yderst til højre Larsen Christoffersens søn. Læreren hed Westergaard Nielsen.

Lærerens løn

Gladsaxe Rytterskole var blandt de gode skoler i amtet. Eleverne kom fra Gladsaxe og Mørkhøj byers gårde og huse, dog gik børnene fra Christianslyst og Stengård på Prinsesseskolen. Antallet af elever i Rytterskolen var ca. 70. Læreren fik i 1811 og mange år frem følgende i løn: Fri bolig + 4 tønder land indhegnet skolejord, brændsel, fødevarer, 3 læs strandsand (som blev strøet på gulvet i skolestuen), 6 tønder rug, 10 tønder byg og 85 rigsdaler pr. år. Man skulle ikke tillægge sig en alt for stor familie, hvis man ville leve ordentligt af den løn, og dog var skolelæreren, næstefter præsten, den vigtigste embedsmand i lokalområdet.

Det med fri brændsel fortsattes langt op i tiden. I 1850 var en af skolelærerne i Gladsaxe særligt kreativ. Brændslet blev leveret én gang om året og skulle både dække lærerens private forbrug + opvarmning af skolestuen. Hvis der ved årets udgang var brændsel tilbage, så stod det læreren frit for at sælge overskuddet. Men dette år var skolelæreren på spanden. Han manglede rede penge, så da brændslet blev leveret, så solgte han hele læsset til højestbydende! Da vinteren kom angrede læreren selvfølgelig og bad skolekommissionen om mere brænde. Men det fik han ikke! Han skulle værsågod selv betale for mere brænde, når han havde været så dum at sælge hele første læs. Skolestuen blev derpå nok lidt opvarmet, men den stakkels, fattige lærer havde formentlig ikke råd til at varme privaten op det år.

Som tiden gik afløstes naturalielønnen heldigvis af almindelige penge. I 1867 fik læreren ved Gladsaxe Rytterskole 606 rigsdaler om året. Hans kollega i Bagsværd fik 687, mens 2. læreren sammesteds fik 267 rigsdaler om året. Skolehytten i Buddinge gav en årsløn på 598 rigsdaler til læreren. Denne løn steg ikke meget de næste 30 år. I 1896 fik Emil Sauter, der var lærer ved Gladsaxe Rytterskole, 1453 kroner og 68 ører om året. Og som en del af hans job hørte foruden undervisningen, at fungere som kordegn og kirkesanger ved Gladsaxe Kirke, så han havde ikke mange fridage på årsbasis.

Foto: Skoleklasse.tif

Fototekst: Dette billede er måske taget i Gladsaxe Rytterskole.

Præstens vigtige rolle

I 1800-tallet havde man ikke samme skolestruktur som i dag. Før skoleloven af 1814, der indførte almindelig skolepligt for alle landets børn, så var præsten den person, der førte tilsyn med skolelæreren. Var der noget at klage over, skulle klagen videre til provsten og amtmanden, og de kunne sende sagen videre til afgørelse hos biskoppen og stiftamtmanden.

Efter 1814 oprettede man skolekommissioner, der skulle holde øje med skolelærerne. Præsten var født formand, men nu fik han følge af andre mænd fra sognet, der var med til at holde øje med undervisningsstandarden.

Da præsten og læreren tit var de eneste i sognet, der havde læst videre, så mødtes de som regel også privat, og derfor så præsten nogle gange igennem fingre med at læreren måske drak lidt vel rigeligt, slog børnene mere end strengt nødvendigt o.s.v. I 1815 blev det derfor indskærpet, at "Hrr. Sognepræsten hvem Tilsynet med Lærerens Flid og Børnenes Fremgang" var pålagt, *skulle* tjekke undervisningsstandarden i de enkelte klasser og hvis standarden var for ringe, så *skulle* de "ved at vejlede, formane, irettesætte og mulctere [give bøde til] Lærerne, søge af fremvirke Skolernes Forbedring". I sidste ende kunne lærerne i teorien fyres.

I 1842 oprettede man de såkaldte sogneforstanderskaber. Sogneforstanderskabet svarer til vore dages kommunalbestyrelse. Ved samme lejlighed nedlagde man skolekommissionerne, MEN det var stadig præsten, der officielt ledede skolevæsenet.

En gammel præst og en vred "borgmester"

I 1842 blev cand. jur. Hermann Anthon Eylardi, ejeren af Mørkhøjgård, formand for sogneforstanderskabet i Gladsaxe-Herlev, der hørte sammen indtil 1909. Den formandspost svarer til vore dages borgmesterpost. Eylardi var utilfreds med to af sognets fire lærere, men han sad ikke med nogen direkte magt over lærerne, det gjorde jo præsten, som på det tidspunkt hed Otto Grundtvig. Otto Grundtvig var bror til N.F.S. Grundtvig. Han blev født i 1772 og døde i 1843. Måske var Otto Grundtvig syg i 1842, vi ved det ikke, vi ved kun, at Eylardi var utilfreds med hans arbejde som tilsynsfører overfor sognets lærere.

Foto: Moerkhoejgaard 8.tif

Foto: Det var tit ejerne af de største gårde i kommunen, der blev valgt til formand for sogneforstanderskabet.

Eylardi skrev derfor en vred artikel i "Kjøbenhavnsposten", hvor han brokkede sig over at nogle af lærerne efter hans mening viste forsømmelighed i deres embedsførelse OG – ikke mindst – nogle af dem tilsidesatte den skyldige ærbødighed mod sogneforstanderen! Lærerne svarede igen med at klage, ikke blot til præsten, men til amtsskoledirektionen. Samtidig vidste resten af medlemmerne af sogneforstanderskabet godt, at Eylardi havde gjort i nældeerne, så de indkaldte lærerne til et møde, der nok var ment som forsonende, men som endte med at lærerne blev vist døren, fordi de forlangte at få at vide, hvem af

dem der var ”skyldige” efter sogneforstanderens mening. Sagen endte med en kraftig ”næse” til sogneforstanderskabet og især Eylardi, for det kunne godt være, at meningen havde været at forbedre skoleundervisningen i sognene, men det mål kunne ikke forventes nået, førend ”Forstanderne ikke blot fordre Agtelse af Skolelærerne, men ogsaa vise Agtelse mod de værdige Lærere”.

Skolekommissionerne, der blev nedlagt i 1842, genopstod i 1868. Atter var det præsterne, der var fødte formænd. Men de nye skolekommissioners magt var indskrænket i forhold til tidligere, for nu var det ikke længere dem, der administrerede lærernes lønninger og skolernes vedligeholdelse. Denne pligt overgik til sognerådene. Men præsternes tilsynspligt med skolelærerne ophørte først formelt i 1933, hvorefter præsterne ikke længere var fødte formænd for skolekommissionerne.

Find historierne på Arkivet

Der kunne selvfølgelig siges meget mere om skoleforholdene i Gladsaxe indtil ca. 1900. Ovenstående beretning er fortalt udfra Gladsaxe Rytterskoles embedsbog fra 1809-1900, som alle naturligvis er velkomne til at se i. Arkivet har den også i en renskreven version, skrevet på maskine, så man ikke behøver at kunne læse krøllede håndskrifter.